

İncelemeleri Dergisi, sy. 4 [2001], s. 69-70). Vasiyeti üzerine bugün Türbe diye bilinen ve önünden geçen yola hâtirasını taciz edecek bir duyarsızlıkla Yeniçeriler caddesi adı verilmiş olan mahalde medfunudur. II. Mahmud'un bilinen zevcelerinin sayısı on yedidir. Otuz altı çocuğu olmuşsa da bunların büyük kısmını küçük yaşlarda kaybetmiştir. Öldüğünde geride ikisi erkek (Sultan Abdülmecid, Sultan Abdülaziz), dördü kız (Sâliha, Atıyye, Hatice, Âdile) olmak üzere altı çocuk bırakmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Vâsif, *Târih* (İlgürel), s. 279-280; Şirvanlı Fâtiḥ Efendi, *Gülzâr-ı Fütûḥât* (haz. Mehmet Ali Beyhan), İstanbul 2001; Sahafılar Şeyhizâde Esad Efendi, *Târih* (haz. Ziya Yılmaz), İstanbul 2000, tür.yer.; Hızır İlyas, *Letaifi Enderun: Enderun Tarihi, 1812-1830* (haz. Cahit Kayra), İstanbul 1987, tür.yer.; Câbi Ömer Efendi, *Târih* (haz. Mehmet Ali Beyhan), Ankara 2003, I, tür.yer.; Slade, *Record of Travels in Turkey ... in the Years 1829, 1830 and 1831*, London 1832, II, 210-211; E. Münch, *Mahmud II. Padischah der Osmanen. Sein Leben, seine Regierung und seine Reformen, nebst Blicken auf die nächste Gegenwart und die Zukunft des türkischen Reiches*, Stuttgart 1839, tür.yer.; H. von Moltke, *Türkiye Mektupları* (trc. Hayrullah Örs), İstanbul 1969, s. 277-285; G. Rosen, *Geschichte der Türkei. Von dem Siege der Reform im Jahre 1826 bis zum Pariser Tractat vom Jahre 1856*, Leipzig 1866, I, tür.yer.; J. M. Bastelberger, *Die militärischen Reformen unter Mahmud II, dem Retter des osmanischen Reiches*, Gotha 1874, tür.yer.; Cevdet, *Târih*, VIII-XII, tür.yer.; Lutfi, *Târih* (haz. Ahmet Hezarfen), İstanbul 1999, I-VIII, tür.yer.; Ed. Engelhardt, *Türkiye ve Tanzimat* (trc. Ali Reşâd), İstanbul 1328, tür.yer.; E. Molden, *Die Orientpolitik Metternichs (1829-1833)*, Wien-Leipzig 1913, tür.yer.; J. Krauter, *Franz Freiherr von Ottenfels. Beiträge zur Politik Metternichs im griechischen Freiheitskämpfe 1822-1832*, Salzburg 1913, s. 88-89; Cemal Tükin, *Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Boğazlar Meselesi*, İstanbul 1947, tür.yer.; Ercüment Kuran, *Cezayir'in Fransızlar Tarafından İşgali Karşısında Osmanlı Siyaseti (1827-1847)*, İstanbul 1957, tür.yer.; Cevat Eren, *II. Mahmud Zamanında Bosna-Hersek*, İstanbul 1965, tür.yer.; Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, İstanbul 1978, tür.yer.; C. V. Findley, *Bureaucratic Reform in the Ottoman Empire. The Sublime Porte, 1789-1922*, Princeton 1980, s. 112 vd.; M. Ursinus, *Regionale Reformen im Osmanischen Reich am Vorabend der Tanzimat*, Berlin 1982, tür.yer.; R. Wagner, *Moltke und Mülbach zusammen unter dem Halbmond (1827-1839)*, Berlin 1893, tür.yer.; Yavuz Cezar, *Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi*, İstanbul 1986, tür.yer.; B. Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu* (trc. Metin Kırathı), Ankara 1988, tür.yer.; Kemal Beydilli, *1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşında Doğu Anadolu'dan Rusya'ya Göçürülen Ermeniler*, Ankara 1988, tür.yer.; a.mlf., *II. Mahmud Devrinde Katolik Ermeni Cemaati ve Kilisesinin Tanınması (1830)*, Harvard 1995, tür.yer.; a.mlf., *Türk Bi-*

lim ve Matbaacılık Tarihinde Mühendishane, Mühendishane Matbaası ve Kütüphanesi (1776-1826), İstanbul 1995, tür.yer.; a.mlf., *Osmanlı Döneminde İmamlar ve Bir İmamın Günlüğü*, İstanbul 2001, s. 39 vd.; a.mlf., "Küçük Kaynarca'dan Tanzimat'a İslahat Düşünceleri", *İlmî Araştırmalar*, sy. 8, İstanbul 1999, s. 25-64; Uğur Derman, "II. Mahmud'un Hattatlığı", *Sultan II. Mahmud ve Reformları Semineri Bildirileri*, İstanbul 1990, s. 37-48; Mehmet İpşirli, "II. Mahmud Döneminde Vakıfların İdaresi", a.e., s. 49-57; Selim Deringil, "II. Mahmud'un Dış Siyaseti ve Osmanlı Diplomasisi", a.e., s. 59-80; Mahir Aydın, "Sultan II. Mahmud Döneminde Yapılan Nüfus Tahrirleri", a.e., s. 81-106; Uriel Heyd, "The Ottoman Ulema and Westernization in the Time of Selim III and Mahmud II", *The Modern Middle East: A Reader*, London 1993, s. 29-59; Ufuk Gürsoy, *1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşında Rumeli'den Rusya'ya Göçürülen Reâyâ*, İstanbul 1993, tür.yer.; Şamil Mutlu, *Yeniçeri Ocağının Kaldırılışı ve II. Mahmud'un Edirne Seyahati. Mehmed Dâniş Bey ve Eserleri*, İstanbul 1994; Mehmet İlkin Erkutun, *Mevidü'l-uhüd. 1812 Bükreş Antlaşması ile İlgili Galib Paşa Evrakı* (yüksek lisans tezi, 1997), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, tür.yer.; Muhammed Hanefi Kutluoğlu, *The Egyptian Question (1831-1841). The Expansionist Policy of Mehmed Ali Paşa in Syria and Asia Minor and the Reaction of the Sublime Porte*, İstanbul 1998, tür.yer.; a.mlf., "Mehmed Ali Paşa'nın Suriye Seferi Öncesi Bu Bölgeye Yönelik Politikası ve Seferin Geri Planını Oluşturan Unsurlar", *TED*, XV (1997), s. 457-475; a.mlf., "1833 Kütaḥya Antlaşması'nın Yeni Bir Değerlendirmesi", *Osm.Ar.*, XVII (1997), s. 265-287; Şevket Pamuk, *Osmanlı İmparatorluğunda Paranun Tarihi*, İstanbul 1999, s. 210 vd.; Fikret Sarıcaoğlu, *Kendi Kaleminden Bir Padişahın Portresi: I. Abdülhamid (1774-1789)*, İstanbul 2001, s. 12 vd.; Musa Çadircı, "II. Mahmud Döneminde Mütesellimlik Kurumu", *DTCFD*, III-IV/28 (1970), s. 287-296; A. Levy, "The Ottoman Ulema and the Military Reforms of Sultan Mahmud II", *Asian and African Studies*, VII, Jerusalem 1971, s. 13-39; a.mlf., "Mahmud II", *EJ²* (İng.), VI, 58-61; Mübahat Kütkoğlu, "II. Mahmud Devri Yedek Ordusu: Redif-i Asâkir-i Mansure", *TED*, sy. 12 (1982), s. 127-158; Özcan Mert, "II. Mahmud Devrinde Anadolu ve Rumeli'nin Sosyal ve Ekonomik Durumu (1808-1839)", *TDA*, III/18 (1982), s. 33-73; Abdülkadir Özcan, "Hassa Ordusunun Temeli Mu'lem Bostancıyan-ı Hâssa Ocağı", *TD*, sy. 34 (1984), s. 347-396; a.mlf., "II. Mahmud ve Reformları Hakkında Bazı Gözlemler", *TİD*, X (1995), s. 13-39; Butrus Abu Manneh, "Gülhane Hatt-ı Hümayununun İslâmî Kaynakları" (trc. Ş. Büyüklü), *Dergâh*, sy. 73, İstanbul 1996, s. 16-19; sy. 74 (1996), s. 19-21; sy. 75 (1996), s. 17-18; Ali Akyıldız, "Sened-i İttifak'ın İlk Tam Metni", *İslâm Araştırmaları Dergisi*, sy. 2, İstanbul 1998, s. 209-222; a.mlf., "II. Mahmud'un Hastalığı ve Ölümü", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, sy. 4, İstanbul 2001, s. 49-84; Feridun M. Emecen, "Osmanlı Hanedanına Alternatif Arayışları Üzerine Bazı Örnekler ve Mülâhazalar", *İslâm Araştırmaları Dergisi*, sy. 6, İstanbul 2001, s. 63-76; Enver Ziya Karal, "Mahmud II", *İA*, VII, 165-170.

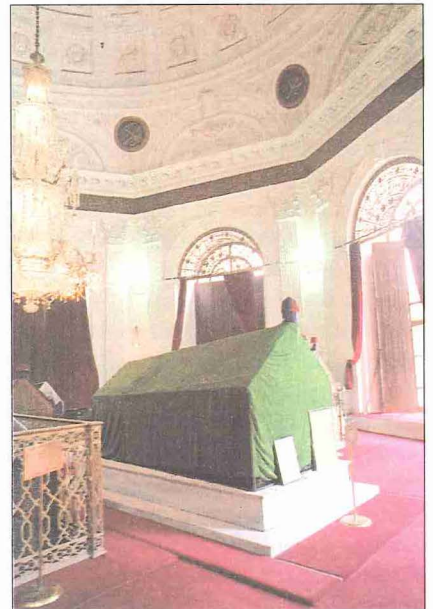

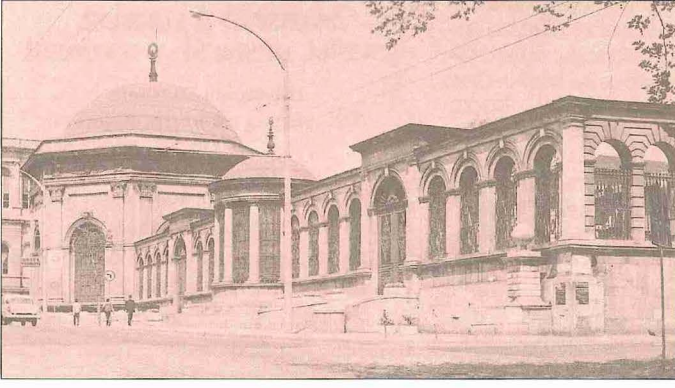
MAHMUD II TÜRBESİ, SEBİLİ, ÇEŞMESİ ve HAZİRESİ

Divanyolu üzerinde
XIX. yüzyıla ait mezar külliyesi.

28 Haziran 1839'da vefat eden II. Mahmud, 1 Temmuz'da Divanyolu'nda Esmâ Sultan Sarayı'nın bahçesine defnedilmiş ve üzerine bir çadır örtülmüştür. Sultan Abdülmecid döneminde Ebniye-i Hâssa müdürü olan Abdülhalim Efendi türbenin inşasıyla görevlendirilmiş, inşaatı kısa sürede tamamlayabilmesi için de ebniye müdürlüğü görevinden alınmış, yerine Seyyid Abdülhalim Efendi tayin edilmiştir (BA, *İrâde-Dahiliye*, nr. 3). 22 Rebiülâhîr 1255 (5 Temmuz 1839) tarihinden sonra inşasına başlanan yapı 15 Şâban 1256'da (12 Ekim 1840) tamamlanmıştır. Abdülhalim Efendi bu başarısından dolayı tekrar Ebniye-i Hâssa müdürlüğüne getirilmiştir. Yapıda çalışan Ebniye-i Hümayun kalfalarından Ohannes ve Bogos kalfalarla birlikte Evkâf-ı Hümayun Nâzırı Mâhir Efendi ile türbenin yazılarını yazan hattat Mehmed Hâşim Efendi de özüllendirilmiştir (BA, *İrâde-Dahiliye*, nr. 1183; *Takvîm-i Vekâyi'*, nr. 210; 27 Şâban 1256). Caddeden avluya geçit veren kapının üstündeki kitâbe Yesârîzâde Mustafa İzzet tarafından yazılmıştır. Tür-

II. Mahmud Türbesi'nin içinden bir görünüşü

II. Mahmud
Türbesi,
Sebili
ve Haziresi –
Cağaloğlu /
İstanbul

be sebil, odalar, çeşme ve hazireden oluşan bir yapı manzumesi içinde düzenlenmiştir. Divanyolu üzerinde yuvarlak kemerli ve şebekeli pencerelere sahip bir avlu içinde yer alan külliye'nin cephesinde iki yuvarlak kemerli kapı mevcuttur.

Külliye'nin batı köşesinde bulunan II. Mahmud Türbesi XIX. yüzyıl Osmanlı hânedan türbeleri geleneğini sürdürür. Empire üslûbunda inşa edilen yapıda cephe-ler mermerle kaplanmış, sekizgen planlı türbe sekizgen kasnaklı büyük bir kubbe ile örtülmüştür. Kuzey cephede kapı, diğer cephelerde geniş ve yüksek tutulmuş yuvarlak kemerli pencereler bulunmaktadır. Pencerelerin iki yanında korint tarzında stilize edilmiş başlıklara sahip birer pilastr ile cephe-ler hareketlendirilmiştir. Pencerelerin kemer hizasında antik palmetlerle cephe-ler yatay olarak bölümlenmiş, üstte pilastrların bitiminde yer alan kornişlerle çevrelenmiştir. En üstte iki yanda birer arma (çift kılıçlı birer kalkan), ortada ise kabarıklık sistemli bir kompozisyonla dekore edilmiş kuşakla bunun üzerinde dışa taşan konsollu korniş yer almaktadır. Kubbenin üstündeki alem ışınal düzeniyle güneşi hatırlatan bir formda ele alınmıştır. Kuzeyde yapıya bitişik tek katlı bir bölüm vardır. Ortadaki koridorla türbeye bağlantı sağlanmakta olup iki yanda birer oda bulunmaktadır. Bunlardan sağdakine daha sonra defin yapılmıştır. Türbeye geçişi sağlayan kapı mermer söveli ve lentoludur. Üstte girlandlı bir düzenleme içinde besmele yazılmıştır. İçeride duvar yüzeyleri ve kubbede alçı kabartmalarla yapılmış süsleme dikkat çekicidir. Duvarlarda madalyon etrafında bitkisel kompozisyonlar, pilastr ve başlıklar, üstte bir yazı kuşağı, daha yukarıda konsollu bir korniş vardır. Kasnakta yarım daire alınlıklar, aralarda Allah, Muhammed, dört halifenin adları, Hasan ve Hüseyin isimleri yazılmıştır. Kubbenin

içi oval forma uygun biçimde kasetlere bölümlenmiş olup arma, çelenk ve çiçek sepeti kabartmalarıyla süslenmiştir. Kubbe, ortasından sarkan büyük kristal avize ve sandukaların üzerindeki sırma örtüler empire dekorasyonla geleneksel süsleme arasında bir sentez yönelişini yansıtmaktadır.

Türbeye toplam on sekiz sanduka mevcuttur. Burada gömülü olan bazı kişiler şunlardır: Sultan II. Mahmud, Sultan Abdülaziz, Sultan II. Abdülhamid, Bezmîâlem Vâlide Sultan (II. Mahmud'un eşi, Abdülmecid'in annesi), Esmâ Sultan, Atiye Sultan (II. Mahmud'un kızı), Hatice Sultan (II. Mahmud'un kızı), Sâliha Nâciye Hanım Sultan (II. Abdülhamid'in eşi), Dürrünev Kadın Sultan (Abdülaziz'in eşi), Yûsuf İzzeddin Efendi (Abdülaziz'in oğlu), Refîa Eyüb Hanım (II. Abdülhamid'in torunu). Türbeye bitişik hazirede bazı önemli şahsiyetler gömülmüştür. Burada Abdülhak Molla, Ârif Hikmet Koyunoğlu'nun tasarımı olan Ziya Gökalp'in mezarı, İttihat ve Terakkî kurucusu İshak Sükûtî, hattat Abdülfettah Efendi, Çapanzâde Âgâh Efendi, Viyana sefiri Sâdullah Paşa, tarihçi Atâ Bey'in de kabirlerinin bulunduğu 140 kadar mezar yer almaktadır.

II. Mahmud Türbesi yapı grubunda bulunan sebil yine dönemin anlayışını yansıtır. Dışa taşkın daire formu sebil dört Toskan sütunla bölümlenmiş olup dikdörtgen açıklıklı beş penceresidir. Üstte süslemesiz bir arşitrav kuşağına sahip yapı, tasarımı itibarıyla Avrupa'da benzerleri çokça bulunabilecek bir düzende olup bu tipte İstanbul'da ele alınan ilk ve tek örnektir. Cephe-lerdeki metal şebekeler altında dönder su verme açıklığı vardır. Üzeri kubbe ile örtülü yapının hazire yönündeki girişi önünde üçlü bir mekân grubu yer alır. Külliye'nin cephesinde köşede bulunan çeşme kare kaide üzerinde kare prizma bir gövde ve en üstte bir kü-

reden meydana gelmiştir. Küre motifi, XIX. yüzyılın ilk yarısındaki kültürel gelişmeleri yansıtmaya açısından ilginç bir denemidir. Yaklaşık 2,5 m. yüksekliğindeki çeşmenin üzerinde bulunan küre bundan birkaç yıl önce parçalanmış ve daha sonra yapıştırılarak tamir edilmişti. 2003 yılı başlarında bu defa küre yerinden kopararak yok edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, *İrâde-Dahiliye*, nr. 3, 1183; *Takvîm-i Vekâyi'*, nr. 181, 18 Rebîülâhîr 1255; a.e., nr. 210, 27 Şâban 1256; İzzet Kumbaracılar, *İstanbul Sebilleri*, İstanbul 1938, s. 53; G. Goodwin, *A History of Ottoman Architecture*, London 1971, s. 397, 420; Pars Tuğlacı, *Osmanlı Mimarlığında Batılılaşma Dönemi ve Balyan Ailesi*, İstanbul 1981, s. 159-161; Oktay Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimârisi*, İstanbul 1986, s. 511-512, 543; Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, Ankara 1987, I, 129; Hakkı Önkal, *Osmanlı Hânedan Türbeleri*, Ankara 1992, s. 257-261; Günkut Akın, "Tanzimat ve Bir Aydınlanma Simgesi", *Osman Hamdi Bey ve Dönemi Sempozyumu*, 17-18 Aralık 1992, İstanbul 1993, s. 123-133; a.mlf., "Divanyolu Küresi", *TT*, XII/72 (1989), s. 21-23; a.mlf., "Mahmud II Türbesi ve Sebili", *DBİst.A*, V, 263-265; M. Orhan Bayrak, *Türkiye Tarihi Yerler Kılavuzu*, İstanbul 1994, s. 333; Ömer Faruk Şerifoğlu, *Su Güzeli: İstanbul Sebilleri*, İstanbul 1995, s. 82; Halûk Şehsuvaroğlu, *Asırlar Boyunca İstanbul*, İstanbul, ts., s. 221-223; Selman Can, *Osmanlı Mimarlık Teşkilatının XIX. Yüzyıldaki Değişim Süreci ve Eserleri ile Mimar Seyyid Abdülhalim Efendi* (doktora tezi, 2003), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 48-50.

H. BURCU ÖZGÜVEN

II. Mahmud Türbesi haziresinde bazı mezarlar

